

Derecki, Paweł

"Historia Britonum. The History of the Britons attributed to Nennius", wyd. i tłum. Richard Rowley, Lampeter 2005 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 98/1, 134-137

2007

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

*

Historia Britonum. The History of the Britons attributed to Nennius, wyd. i tłum. Richard Rowley, Llanerch Press, Lampeter 2005, s. 84, dodatek — wyimki z *Annales Cambriae*, indeks.

Ukazanie się nowej edycji „Historii Brytów” z pewnością może wzbudzić żywe emocje wśród miłośników tego niezwykłego dziełka. Zainteresowanie kroniką sięga końca XVII stulecia, a konkretnie roku 1691, w którym wydano drukiem *editio princeps* Thomasa Gale’a¹. Na przestrzeni wieków rytm badań nad zabytkiem wyznaczały prace tak wybitnych historyków jak William Gunn, Joseph Stevenson, Theodor Mommsen, Ferdinand Lot, Arthur W. Wade-Evans, John Morris czy ostatnio David N. Dumville. Recenzowana praca wyszła spod pióra Richarda Rowley’a, który skreślił krótki wstęp oraz dał angielski przekład tekstu kroniki w postaci ustalonej przez Stevensona.

Na początku parę słów o otwierającym edycję wprowadzeniu. Jest ono — niestety — równie lakoniczne, jak pochodzące ze wspomnianego opracowania pióra Morrisa. Porównanie wypada jednak na korzyść ostatniego, bowiem odsyła ono czytelnika do podstawowych pozycji bibliograficznych. Rowley, jak wolno przypuszczać, najwidoczniej założył, że odbiorca jego pracy ma za sobą lekturę podstawowej literatury przedmiotu, nie podał bowiem nawet opisu bibliograficznego znanego nam już wydania Stevensona (s. 2 wstępu i 4 s. okładki), z którego przecież korzystał. Innymi słowy czytelnik słabiej zorientowany w problemach wyspiarskiego dziejopisarstwa wczesnego średniowiecza został skazany na żmudne poszukiwanie pozycji mogących rzucić nieco światła na interesujący go, i dodajmy niechętnie ujawniający swe tajemnice, zabytek historiograficzny.

Pozostając przy wprowadzeniu trzeba wreszcie powiedzieć, że na pięciu stronach (wliczając — niekompletną zresztą — listę rękopisów oraz „układ treści” kroniki) wydawca zarysował jedynie niektóre z podstawowych problemów badawczych, ani słowem nie wspominając o towarzyszących im niejasnościach². Omówienie wszystkich konfuzji czy doprecyzowanie ogólników — licznie obecnych na kilku stronach — wymagałoby napisania nowego wstępu, dlatego też ograniczymy się do wyjaśnienia najważniejszych.

Pisząc o Nenniuszu, przypuszczalnym autorze kroniki, Rowley przywołuje źródła wiedzy o skrybie (s. 1). Podaje, że w „Prologu” do kroniki dziejopis przedstawia się jako uczeń biskupa Elfodwa (nie wiedzieć czemu wydawca, w miejsce powszechnie przyjętej lekcji imienia, preferuje formę „Elved”), który — czytamy dalej — zmarł w 809 r. Nie otrzymujemy jednak tytułu źródła przekazującego informację o powyższym fakcie. Uzupełniając wykład należy dodać, że mowa tu o „Rocznikach Walijskich” („*Annales Cambriae*”)³, wyimki z których znajdziemy na końcu przedstawianej pracy (s. 84 n.). Wypada powiedzieć, że — jak donoszą przywołane „Roczniki” — w 768 r. Elfodw

¹ *Historiae Britannicae et Anglicanae Scriptores XX*, t. II, wyd. T. Gale, Oxford 1691, s. 91–139.

² Przegląd stanowisk vide P. Derecki, *Historia Brittonum „Nenniusza”? Kilka słów o niewielkim dziełku budzącym wielkie kontrowersje*, St. Żr. t. XLII, 2004, s. 1–17.

³ Vide K. Hughes, *The Welsh Latin chronicles: Annales Cambriae and related texts*, „Proceedings of the British Academy” t. XLIX, 1973, s. 233–258; przedruk w: eadem, *Celtic Britain in the Early Middle Ages*, red. D. N. Dumville, Woodbridge 1980, s. 67–85; cf. D. N. Dumville, *The Welsh Latin annals*, [w:] idem, *Histories and Pseudo-histories of the Insular Middle Ages*, Aldershot 1990, s. 261–267 (wszystkie przywołane prace Dumville’a — o ile nie zaznaczono inaczej — podaję za powyższym zbiorem).

był odpowiedzialny za przyjęcie przez kościół walijski tablic paschalnych⁴ (w wyborze pominięto zapis o tym jakże ważnym przecież wydarzeniu).

Poszukując świadectwa mogącego potwierdzić umieszczenie czasu działalności Nenniusza na początku IX stulecia Rowley sięga wreszcie po „Alfabet Nemniusza” (Nemniusa), myląc przy tym tytuł utworu z nazwą mieszczącego go manuskryptu i nazywając go „Liber Commonei” (znanego również — uszczegółowmy — jako „Oxoniensis Prior”) a znajdującego się w zbiorach Bodleian Library w Oxfordzie pod sygnaturą MS. Auct. F. 4. 32⁵. Wydawca bez wahania kładzie czas powstania „Alfabetu” na 820 r., ani słowem nie wspominając, że niektórzy historycy preferują datę nieznacznie wcześniejszą, czyli rok 817⁶. W tym miejscu trzeba powiedzieć, że Rowley ani słowem nie wspomniał również o formalnym podobieństwie „Prologu” i „Alfabetu”. Nie wdając się w szczegółowe wyjaśnienia krótko nadmierny, że występująca w ostatnim fraza *ut — hebitudinem deieceret gentis suae* jest niemal bliźniaczo podobna do zawartej w prologu kroniki *que hebitudo gentis Brittanie deiecerat*. Jak trafnie zauważył Ifor Williams⁷, mimo powyższego podobieństwa teksty mają jednak zupełnie inną wymowę — „Alfabet” został stworzony w celu obrony brytyjskich uczonych przed zarzutami umieszczonymi w prologu. Jeśli istotnie tak było, możliwe jest, że prolog powstał wcześniej, niż „Alfabet”⁸. Wskazane podobieństwo pomiędzy tekstami zostało przyjęte przez niektórych badaczy — w tym naszego wydawcę — za podstawę twierdzenia, iż są one dziełami tej samej osoby⁹. Zamykając tę część wykładu Rowley kładzie czas aktywności kronikarza–Nenniusza, a tym samym powstanie łączonego z nim dzieła, koło 800 r. (s. 1). Łatwość, z jaką rozwiązał diskutowane od stuleci problemy datacji i autorstwa kroniki może — i powinna — budzić nasz zdecydowany sprzeciw. Rowley ani słowem nie wspomniał, że historycy nie wiedząc, jak umieścić w czasie „Historię” proponowali rozmaite daty — od VII stulecia po wiek XII¹⁰. Rozbieżność ta nie jest owocem ignorancji czy dyletanctwa uczonych, lecz wynika z niezwykle skomplikowanej tradycji rękopiśmiennej utworu, która po dziś dzień nie doczekała się gruntownego studium. Wielu mediewistów przychyliła się do poglądów Davida N. Dumville’a, zgodnie z którymi interesująca nas kronika, w swej pierwotnej redakcji, została skreślona przez anonimowego autora w roku 829/830, zaś Nenniusz był jedynie jedenastowiecznym redaktorem dzieła¹¹. Prace Dumville’a w znaczący sposób poszerzyły naszą wiedzę o kronice, jednak — mimo niezwyklej erudycyjności — przedstawiają przyczynkowe podejście do problemu. Pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku badacz zapowiedział przygotowanie wielotomowej edycji wszystkich redakcji zabytku. Do tej pory ukazał się jeden tom obejmujący redakcję watykańską¹², o której będzie mowa później.

Osobny akapit poświęca Rowley przywołanemu na początku Prologowi (s. 3). Nie podaje jednak, jakich informacji on dostarcza (oprócz — jak pamiętamy — wzmianki o biskupie Elfoddwie,

⁴ Vide K. Hughes, *The A-text of Annales Cambriae*, [w:] eadem, *Celtic Britain in the Early Middle Ages*, s. 86–100.

⁵ Vide I. Williams, *Notes on Nennius*, „Bulletin of the Board of Celtic Studies” t. VII, 1935, nr 4, s. 380 nn.; cf. D. N. Dumville, „Nennius” and the *Historia Brittonum*, s. 91.

⁶ D. N. Dumville, *The historical value of the Historia Brittonum*, s. 25; P. J. C. Field, *Nennius and his History*, „Studia Celtica” t. XXX, 1996, s. 161.

⁷ I. Williams, op. cit., s. 381 nn.

⁸ P. J. C. Field, op. cit., s. 162 n.; *Nennius. British History and The Welsh Annals*, wyd. J. Morris, London and Chichester 1980, s. 2; I. Williams, op. cit., s. 381.

⁹ Vide: D. N. Dumville, „Nennius” and the *Historia Brittonum*, s. 90.

¹⁰ Vide dyskusję przedstawioną w pracy podanej w przyp. 9.

¹¹ Np. D. N. Dumville, „Nennius” and the *Historia Brittonum*, s. 89, 93n.

¹² *The Historia Brittonum*, t. III: *The Vatican Recension*, wyd. D. N. Dumville, Cambridge 1988.

którego uczniem miał być nasz kronikarz). Tymczasem stanowi on kapitalne źródło wiedzy o metodach pracy dziejopisa i użytych przez niego źródłach. Pisząc o Prologu (s. 3) Rowley informuje o czterech przekazach kroniki, którym on towarzyszy, zapominając o piątym rękopisie¹³. Uzupełnijmy wykład edytora oraz zaopatrmy go w daty. Najstarszy ze wspomnianych manuskryptów, rękopis Corpus Christi College, Cambridge, MS. 139¹⁴, powstał w 1164 r. w opactwie cystersów w Sawley, w Yorkshire. W roku 1166 skopiowano z niego tekst „Historii”, który przepisano do rękopisu z Durham (Durham Cathedral MS. B. 2. 35)¹⁵. Z kolei z tego manuskryptu w 1381 r. skopiowano tekst „Historii”, który następnie włączono w przekaz MS. Burney 310 (British Library, Londyn). Na początku XIII w. tekst naszej kroniki pochodzący z kodeksu Corpus Christi zapisano na kartach kodeksu MS. Ff. I. 27 (Cambridge University Library)¹⁶. Prolog „Historii” wpisano również w manuskrypt MS. 99 (St. John’s College Library, Oxford)¹⁷. Ujmując rzecz w telegraficznym skrócie dodajmy, że rękopis przekazujący najobszerniejszą postać „Historii”, czyli MS. Harley 3859, datowany jest na początek wieku XII¹⁸. Rowley podaje rok 828 (s. 1), mając zapewne na myśli czas powstania zawartego w kodeksie tekstu kroniki (podobne błędy widoczne są w przypadku datowania kolejnych redakcji kroniki). Ma on być — przekonuje wydawca — pierwszą kopią kroniki, której archetyp, jak możemy wnioskować, zaginął w mrokach dziejów. Rok 828 znakomicie koreluje z ustalonym kilka linijek wcześniej okresem aktywności Nenniusza, potwierdzając słuszność wywodów redaktora.

Wspominając o innych kandydatach do miana autora „Historii” Rowley przywołuje postać brytyjskiego biskupa Marka oraz innego znakomitego Walijczyka — Gildasa. Stanowczo jednak podkreśla, że powyższe atrybucje nie są dziś uznawane (s. 2). Zapomina przy tym, że we wspomnianej redakcji kroniki z przekazu Corpus Christi College natrafiamy na wzmianki o bliżej nieznanym nam Beulanie, Samuelu oraz Eubenie, którzy — jak ustalił Dumville — około połowy XI w. brali udział w pracach nad redakcją powyższego przekazu¹⁹. Przez innych historyków byli oni często uznawani za autorów „Historii” bądź jej redaktorów stając się bohaterami kunsztownych lecz spekulatywnych hipotez²⁰.

Przedstawione dalej uwagi Rowley’a (s. 2) dotyczące konstrukcji Nenniuszowego wykładu dobitnie świadczą o nikłej znajomości problemów związanych z metatekstem. Przedstawiając źródła kronikarza, edytor wspomina o pomieszczonej w zabytku liście *civitates*²¹ podając, że niektóre z przekazów naszego dziełka w miejsce 28 nazw podają 32, ani słowem nie wspominając, o które z re-

¹³ D. N. Dumville, „Nennius” and the *Historia Brittonum*, s. 78 n.; P. J. C. Field, op. cit., s. 159.

¹⁴ Vide: D. N. Dumville, *The Corpus Christi „Nennius”*, s. 369–380; idem, *The sixteenth-century history of two Cambridge manuscripts from Sawley*, s. 427–444; idem, „Nennius” and the *Historia Brittonum*, s. 79 n.; faksymile w: *Nennius et l’Historia Brittonum. Etude critique suivie d’une édition des diverses versions de ce texte*, t. II, wyd. F. Lot, Paris 1934, fot. VII, VIII.

¹⁵ Vide: D. N. Dumville, *The Corpus Christi „Nennius”*, s. 372, przyp. 4 oraz s. 374; faksymile w: *Nennius et l’Historia Brittonum*, t. II, tabl. III, IV, V, VI.

¹⁶ Vide: D. N. Dumville, op. cit., s. 372.

¹⁷ Vide: idem, „Nennius” and the *Historia Brittonum*, s. 78 n.

¹⁸ Idem, *Historia Brittonum: an Insular History from the Carolingian Age*, [w:] *Historiographie im frühen Mittelalter*, wyd. A. Scharer, G. Scheibelreiter, Wien–München 1994, s. 406; P. J. C. Field, op. cit., s. 159.

¹⁹ D. N. Dumville, „Nennius” and the *Historia Brittonum*, s. 89, 93 n.

²⁰ Warto przypomnieć zdanie Charlesa Kingsforda, według którego między 809 a 820 r. pisarz imieniem Samuel, przedstawiający się jako uczeń Beulana, sporządził kopię, lub raczej edycję, dzieła Nenniusza — Ch. Kingsford, *Nennius*, [w:] *The Dictionary of National Biography*, t. XIV, Oxford 1917, s. 219; cf. J. Morris, op. cit., s. 3.

²¹ Vide: K. Jackson, *Once again Arthur’s battles*, „Modern Philology” t. XLIII, 1945/1946, s. 44–57.

kopisów chodzi²². Równie ogólnikowo Rowley wypowiada się na temat pozostałych partii kroniki — mirabiliów czy sekcji poświęconej bitwom Artura (s. 4 n.). Nie wspomina też o obszernych rozdziałach zawierających tak zwaną „Historię Północną”²³ czy listy genealogiczne²⁴.

Przejdźmy teraz do zasad wydania tekstu (s. 2n.). Wyłożono je, niestety, nieprecyzyjnie. Jak czytamy, tłumaczenie „prawie w całości” oparto na edycji Stevensonsona z 1838 r. (s. 2)²⁵. Kolejny raz wypada uzupełnić wykład wydawcy dodając, że przywołana edycja oferuje tekst kroniki w postaci przekazanej przez wspomniany wcześniej rękopis harlejański, uzupełniony odmiankami pochodzącymi z innych manuskryptów oraz edycji Gunna i Gale’a²⁶. Na czym zatem miałyby polegać ewentualne zmiany wprowadzone przez Rowley’a? Czy, jak możemy wnosić z dalszej części wprowadzenia, włączono również przekaz kroniki zawarty w rękopisie z Chartres? O tym wydawca jednoznacznie nie informuje, jedynie lakonicznie wspomina o rzeczonym manuskrypcie. Dalej dowiadujemy się, że Rowley dołożył wszelkich starań, żeby zredukować zamieszanie wynikające z różnic w przekazie rozmaitych rękopisów (s. 3). Sposób, w jaki tego dokonał, pozostaje jednak tajemnicą. Podobnie rzecz ma się ze stylem Nenniusza, który — czytamy — został pozostawiony tam, gdzie to możliwe. Wyglądając „chropowatości” języka i poddając go modernizacji zapomniano jednak o pozostawieniu angielskich imion własnych w postaci przekazanej przez kronikę. Podobnie rzecz ma się z imionami walijskimi, które uwspółcześniono, jeśli można było je zidentyfikować. Łacińskie toponimy — dowiadujemy się dalej — pozostawiono nienaruszone, zaopatrując w przypisy tam, gdzie to możliwe. Zatrzymując się na chwilę przy aparacie krytycznym trzeba powiedzieć, że przedstawia się on nad wyraz skromnie. Co gorsza, szczupłość podanych w nim informacji sprawia, że stanowi on raczej skromną pomoc podczas lektury. Zbyt często wydawca ogranicza się do akcentowania niejasnych miejsc zamiast spróbować wyjaśnić problem, bądź odesłać do stosownego opracowania. Pozytywnie należy natomiast ocenić równoległe podanie oryginalnego tekstu łacińskiego z jego angielskim przekładem. Taki sposób prezentacji pozwolił czytelnikowi słabiej władającemu łaciną na wsparcie się językiem ojczystym, bowiem do anglojęzycznego odbiorcy praca nasza została przecież adresowana.

Jak zatem można ocenić recenzowaną książkę? Mimo licznych, przedstawionych powyżej uwag, należy wyrazić zadowolenie z wydania publikacji. Ta popularna edycja może stanowić dobre wprowadzenie do „Historii Brytów”, choć dla osób pierwszy raz sięgających po kronikę bardziej przydatne — naszym zdaniem — będzie opracowanie Wade–Evansa²⁷.

Paweł Derecki
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny

²² Mowa tu o Rękopisie Watykańskim.

²³ Vide: K. Jackson, *On the Northern British Section in Nennius*, [w:] *Celt and Saxon. Studies in the Early British Border*, red. N. K. Chadwick, Cambridge 1963, s. 20–62; cf. D. N. Dumville, *On the north British section of the Historia Brittonum*, s. 345–354.

²⁴ Vide: K. Sisam, *Anglo-Saxon Royal Genealogies*, „Proceedings of the British Academy” t. XXXIX, 1953, s. 287–348; D. N. Dumville, *The Anglian collection of royal genealogies and regnal lists*, s. 23–50.

²⁵ *The „Historia Brittonum”, commonly attributed to Nennius; from a manuscript lately discovered in the library of the Vatican Palace at Rome, edited in the tenth century, by Mark the Hermit. With an English version, facsimiles of the original, notes, and illustrations*, wyd. W. Gunn, London 1819.

²⁶ Vide: *Nennii Historia Brittonum*, wyd. J. Stevenson, London 1838, s. XX nn.

²⁷ *Nennius's „History of the Britons” together with „the Annals of the Britons” and „Court pedigrees of Hywel the Good”, also „The Story of the Loss of Britain”*, wyd. A. W. Wade–Evans, London 1938.